

СОКРАТ

Мъдрецът,
който не написа нито ред

ЖИВОТ
РАЗМИСЛИ
ДИАЛОЗИ

СОКРАТ

*Мъдрецът, който не написа нито ред
живот, размисли, диалози*

Автор: Александър Зорин

Превод: Горанка Цветкова

Издателство „Паритет“, 204 стр.

Сократ не е написал нито ред през живота си. Ние учаваме за неговия живот и учение от съчиненията на неговите ученици и приятели (философа Платон, историка Ксенофонт), както и от тези на противниците му (комедиографа Аристофан). Сократ не е смятал себе си за „баща на мъдростта“, а се е опитвал единствено да събуди стремеж към истината у човека. Прословути са думите му: „Аз знам, че нищо не знам, но мнозина не знаят и това“. Той прекарва цялото си свободно време в разговори с хората. Използването на диалога за постигане на истината е най-голямата заслуга на Сократ в историята на философията. Авторът разказва за живота и смъртта на Сократ, за неговите философски възгледи и повдига завесата на тайната за противоречивата му фигура.

*Всички права са защитени. Никаква част от тази книга
не може да бъде възпроизведена в каквато и да е форма
без писменото разрешение на притежателя
на авторските права*

ISBN 978-619-153-611-5

СЪДЪРЖАНИЕ

Откъде знаем, че Сократ е съществувал	7
Сократов проблем	8
Портрет на Сократ	10
Външността на Сократ	12
Храмът на Аполон в Делфи	17
Сократ и Ксантипа	27
На пир при Агатон. Разказ на Аристодем	39
Атинска знаменитост	43
Съдът срещу Сократ	48
Чаша с бучиниш	56
Бил ли е виновен Сократ?	61
Софистите и Сократ	72
Философията на Сократ	78
Диалектически метод	85

ИСТОРИИ ЗА СОКРАТ

Демонът	101
---------------	-----

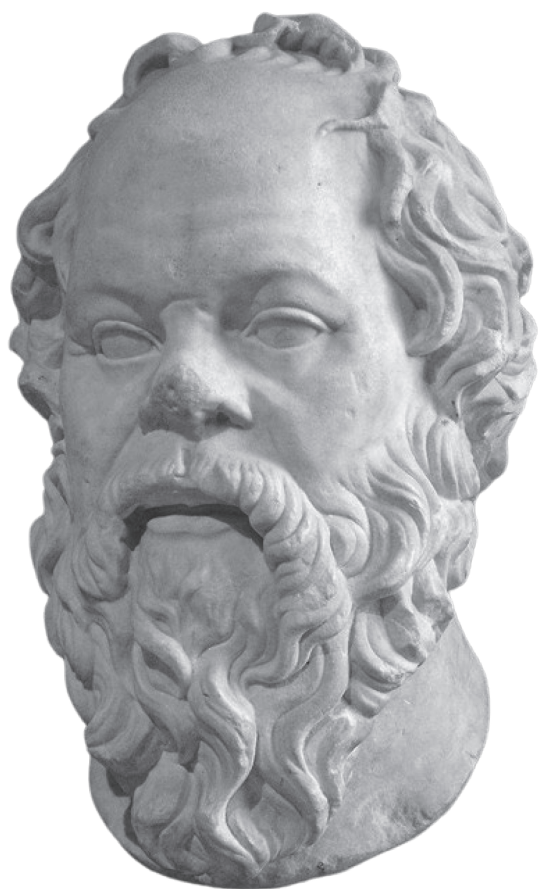
ДА ПОГОВОРИШ СЪС СОКРАТ

Разговор за задълженията на хипарха	109
Разговор с Никомахид за стратега и стопанина	113
Разговор с Перикъл син за атиняните	118

Разговор с Главкон за необходимостта от подходящо образование на държавника	128
Разговор с Аристип за относителността на понятията „добро“ и „хубаво“	134
Разговор с Теодоте за приятелите	138
Мнението на Сократ по различни въпроси	144
Беседа на Сократ за отношението към майката	147
За умереността в храненето	154
Защо не бива да се хвалим	158
ДИАЛОЗИ НА ПЛАТОН	161
„Лизис“	162
„Хармид“	167
„За ония, които ме осъдиха на смърт“	181
Основни дати от живота и дейността на Сократ	194

*„Не търси най-доброто,
търси своето,
защото най-доброто
може и да не е твоето,
но знай – онова, което е твое,
винаги е най-добро.“*

Сократ

*Копие на бюст на Сократ от Лизипос.
Лувър, Париж.*

ОТКЪДЕ ЗНАЕМ, ЧЕ СОКРАТ Е СЪЩЕСТВУВАЛ

През 80-те години XIX век немският философ Фридрих Ницше в своя труд „Залезът на боговете“ се развихря в крайно враждебна тирада по адрес на Сократ и неговия „долнопробен“ произход. Той пише: „Според произхода си Сократ е принадлежал към най-низшите народни слоеве — към паплагата. Грозотата му е добре известна на всички и дори се натрапва. Но сама за себе си вече един упрек, у древните тя е приемана почти като опровержение, като отрицание. Бил ли е Сократ изобщо! грък? Грозотата често е достатъчен израз на смешение, на развитие, възпрепятствано от кръвосмешението. В други случаи тя се изявява като упадъчно развитие. Антрополозите в криминалистиката ни уверяват, че типичният престъпник е грозен – *monstrum in fronte, monstrum in antimo*¹. Но престъпникът е декадент. Бил ли е Сократ типичен престъпник? Едно подобно твърдение най-малкото не е в противоречие с онази известна физиономическа присъда, звучала толкова отвратително за неговите приятели. Един чужденец, който разбирал от лица, минавайки през Атина, определил Сократ като чудовище, криещо в себе си всички лоши

¹ Чудовищен по вид и по нрав. – Бел. прев.

страсти и пороци. И Сократ отговорил: „Та вие ме познавате, господине.“

Ницше обаче преувеличава грозотата на Сократ в напреднала възраст. Защото ние знаем, че същият оня „минал през Атина чужденец, умеещ да чете по лицата“, е тракиецът Зопир. Сократ остроумно отбелязва, че с помощта на разума е успял да потисне вродените черти на характера, приписвани му от Зопир.

„Сократ е мистерия. Той беше човекът, който въведе разума в най-висока степен, но в същото време разруши митичния светоглед на древните гърци.“

Фридрих Ницше

СОКРАТОВ ПРОБЛЕМ

„Природата ни е надарила с две уши, две очи, но само с един език, за да можем повече да гледаме и слушаме, отколкото да говорим.“

Сократ

Формирането на точна представа за историческата личност Сократ и за неговите философски гледни точки е съвсем проблематично. Този проблем е познат като Сократовия проблем.

Самият Сократ не е написал нищо. Той не е

имал собствена школа, и не е оставил никакви трудове. Знанието за личността, живота му и неговата философия се базира на това, което са писали неговите ученици и съвременници. За живота и учението му научаваме основно от диалозите на Платон, където Сократ е представен по-скоро не като реален човек, а като художествен образ, в чиято уста авторът влага и свои мисли. В диалозите на Платон често е трудно да се различат идеите на Сократ и на самия Платон, което затруднява идентифицирането на собствените възгледи на Сократ. Сведения за Сократ можем да почерпим също от спомените в по-житейски план на неговия втори ученик, Ксенофонт. Той се интересувал главно от коне и търговия, бил военен и политически деец. За него Сократ бил просто наставник по житейска мъдрост. Съчиненията на Платон и Ксенофонт били написани през първите десетилетия след смъртта на Сократ. Наред с техните съчинения разполагаме и с фрагменти и свидетелства за съдържанието на „сократическите диалози“ на други сократисти, пародийно изображение на Сократ в комедията на Аристофан „Облаци“ (видяла бял свят приживе на Сократ) и редица бележки за Сократ у Аристотел, впрочем очевидно основно почерпени у Платон. Освен Платон и Ксенофонт в обкръжението на Сократ често били Федон, Аполодор, Есхин, Критон, Кри-

вотул и Ктезип. Беседите, шегите, насмешките на Сократ били толкова обичани, че се предавали от поколение на поколение. Някои истории от живота на Сократ привежда известният античен историк на философията Диоген Лаерций.

ПОРТРЕТ НА СОКРАТ

Да си представим Атина в края на V век пр.н.е. Това бил преди всичко пазарен площад (агора). В центъра се издигала голяма сграда за търговия със зърно. Около агората били разположени обществени постройки, а по тесните и криви улички в съседство – работилници, фризьорници, магазинчета за благовония, майстори на лампи, търговци на книги. От всяко място можел да се види Партенонът на Акропола, извисяващ се над града.

От сутрин до обяд и вечер преди вечеря агората и най-близките улици се пълнели с хора. Жадните за новини атиняни се събирали тук на групи и шумно обсъждали злободневните политически въпроси, разпалено анализирали поредния съдебен процес, състезавали се в преразказване на забавни истории; пак тук научавали за най-новите градски събития и семейни инциденти, получавали вести от съседните полиси и далечните страни, разпространявали всевъзможни слухове.

По онова време в Атина можело да се види човек, който по цял ден обикалял града и разговарял с всеки срещнат. Можело да го срещнеш на пазарния площад, в работилницата на оръжейник, дърводелец, обушар, в гимназиите и палестрите (местата за гимнастика) – с една дума, почти навсякъде, където той можел да общува с хора и да беседва. В същото време този човек избягвал да говори в народното събрание, в съда и в други държавни институции. Това бил атинянинът Сократ, син на Софрониск.

Сократ привличал вниманието с абсолютно всичко: с външен вид и начин на живот, с дейност и учение. За разлика от платените учители по мъдрост (софистите), които носели пищни одежди, той винаги бил облечен скромно и често ходел бос.

Според представите на гърците, които толкова високо ценели физическата красота и уверени в красотата си, Сократ бил грозен: нисък, набит, с увиснал корем, къс врат, гърбав нос, изпъкнали очи, дебели устни, голяма плешива глава и огромно изпъкнало чело. Дори достолепната му, излъчваща достойнство походка не можела да смекчи впечатлението от неприятната му външност.

ВЪНШНОСТТА НА СОКРАТ

Външният вид на Сократ бил непривлекателен, дори малко комичен. А гърците така ценели прекрасното и се прекланяли пред красотата на човешкото лице, тяло и осанка! А той отгоре на всичко ходел бос и в стар хитон². Алкивиад го сравнява с фигурките на Силен (сатир), в които се съхраняват изображения на боговете. „По същия начин стоят нещата – продължава Алкивиад, – и с речите на Сократ. Външно те може да изглеждат смешни и неразбираеми. Но проникнеш ли в същността им, ще откриеш истината.” Този странен, чуден човек притежавал огромно обаяние. И когато започнел да действа, се оказвал духовно по-могъщ от политическите лидери на страната и от мнозина завоеватели. Външният вид на Сократ е стигнал до нас благодарение на две херми³ с надписи. На едната Сократ е изобразен със Сенека, на другата – сам. Въз основа на тези две херми били идентифицирани като портрети на Сократ други изображения. При това се ока-

² Хитонът (на старогр. χιτών) е най-употребяваната дреха през архаичния период и класическата античност. Това е вид туника, обикновено от вълна или лен, представляваща нещо като чувал без дъно или плащ от лека материя, който се закопчава на едното или двете рамена. – Бел. прев.

³ Хермата (на старогр.: ἑρμῆς, на гр.: Ермес) е вид скулптура в Древна Гърция. Представлява нисък четириъгълен каменен стълб, увенчан с изваяна глава или бюст. – Бел. прев.

зало, че копията са правени от два различни оригинала. Единият от тези оригинали е бил направен очевидно още приживе на философа от художник, който лично се е срещал със Сократ. На него философът изглежда жизнерадостен човек, дори малко похотлив. Вторият портрет на Сократ, чийто автор е Лизип⁴, се появил едва след смъртта му. На портрета несправедливо осъденият философ е изобразен такъв, какъвто са го възприемали неговите ученици. Художникът не е изобразил външна грозота, желяейки да подчертае вътрешната нравствена красота на човека, който е смятал, че на добродетел можеш да се научиш, и е признал: „Аз знам, че нищо не знам“. Първият портрет на Сократ го изобразява като беден, невзискателен и самотен човек. На късния портрет виждаме мъдрец, който провъзгласява: „Има само един бог – знанието, и само един дявол – невежеството“. Той съветвал всеки човек да слуша единствено своя вътрешен глас.

В Британския музей има статуетка, изобразяваща впезапно спрелия се Сократ: вероятно докато се е разхождал из пазара, той е срещнал свой познат и е решил да започне

⁴ Лизип (на старогр.: Λύσιππος) е древногръцки скулптор и архитект от IV век пр. н. е. Той, Скопас и Праксител се считат за тримата най-велики скулптори от късния класическия период, носещи прехода към Елинистическия период на Древна Гърция. – Бел. прев.

Атинските философи.

От ляво надясно Перикъл, Аспасия, Платон.

Антистен, Анаксагор.

Фреска от Е. Лебидски (по скици на К. Рал).

XIX век, фрагмент.

философски разговор с него. Именно такъв го познавали в Атина.

Видният древногръцки философ Сократ (гр. Σωκράτης) е роден в Атина, предполагаемо около 470/469 г. пр. н. е. Определян е като една от най-важните фигури на гръцката философия и западната мисъл. По същество той може да се нарече дори революционна фигура, която разделя античната философия на периоди

„преди Сократ“ (така наречените „предсократици“ или „досократици“) и „след Сократ“.

Родом Сократ произхождал от дем Алопека⁵, който бил част от Атина като дъргава полис. Баща му Софроникс, бил занаятчия каменоделец и скулптор, а майка Фенарета – акушерка. От предишния брак на майка си имал полубрат, Патрокъл.

Не е известно със сигурност дали Сократ е работел с баща си като ваятел. В някои източници се споменава, че на неговата ръка принадлежат група облечени харити⁶ и фигура на Хермес на Акропола.

Сократ прекарал целия си живот в Атина и с право може да се нарече втория наистина атински философ (първият е Архелай).

„Пиянството не поражда пороци: то ги разкрива. Щастieto не променя морала: то го подчертава.“

Сократ

⁵ Населението в древногръцките градове полиси се делило по родово-териториални признаци, или фили. Филите от своя страна се делили на селски окръзи (демове). А от представителите на филите се формирал най-висшият управителен орган на Атина – Съветът на петстотинте (или Буле). Представителите на определена фила (фракция в Съвета), които известно време били на власт, се наричали притани. Сократ принадлежал към дем Алопека, влизащ във фила Антиохида (Антиохис). – Бел. авт.

⁶ Харити в древногръцката митология са богини на грацията и красотата, символи на доброто, красиво и вечно младо начало на живота. Съответстват на Грациите в древноримската митология. – Бел. прев.